

Трибуна Молодого Вченого

УДК 347.4

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.6.17>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ СТРАХУВАННЯ ЗДОРОВ'Я НА ВИПАДОК ХВОРОБИ

Бакун Сергій Станіславович,

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України

У статті на основі норм чинного законодавства України, які регулюють договірні відносини у сфері страхування та налізу наукових праць, визначено та розкрито поняття відповідальності сторін у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби. Здійснено розмежування відповідальності сторін у системі договорів, що регулюють договірні відносини у сфері страхування. Здійснено юридичну характеристику відповідальності сторін у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби, визначено обов'язки сторін, підстави уникнення відповідальності та/або звільнення від відповідальності, шляхи урегулювання відносин під час настання відповідальності, у тому числі альтернативні, а також наслідки, які настають для сторін після звільнення від відповідальності або, навпаки, наслідки, які настають у разі застосування однієї з мір відповідальності. Встановлено потребу в оновленні нормативно-правових актів у сфері страхування здоров'я на випадок хвороби в частині відповідальності сторін. Наведено аргументи щодо закріплення в законодавстві України порядку та процедури притягнення до відповідальності сторони за неналежне виконання умов договору страхування здоров'я на випадок хвороби у зв'язку з дією в Україні воєнного стану та наслідками війни. Розглянуто можливість спрощення захисту прав страхувальника шляхом звільнення його від сплати судового збору при притягненні до відповідальності страховика за невиконання умов договору страхування здоров'я на випадок хвороби. Здійснено розмежування відповідальності страхувальника та страховика за договором страхування здоров'я на випадок хвороби з урахуванням норм чинного законодавства України.

Акцентовано увагу на тому, що розкриття поняття, видів та наслідків притягнення до відповідальності сторін у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби має велике теоретичне і практичне значення, адже це сприяє чіткому визначенню та розумінню механізмів захисту сторін від недобросовісного умисного або неумисного ухилення від виконання умов договору страхування здоров'я на випадок хвороби і зобов'язань, які ним передбачені.

Ключові слова: договір страхування здоров'я на випадок хвороби, відповідальність страховика, відповідальність страхувальника, наслідки застосування відповідальності, звільнення від відповідальності.

Bakun Serhii. Responsibilities of the parties in the health insurance contract in case of illness

The article, based on the current legislation of Ukraine governing contractual relations in the insurance sector and an analysis of scholarly works, defines and elucidates the concept of party liability in health insurance contracts for illness. A distinction is made regarding the liability of parties within the system of contracts that regulate contractual relations in the insurance domain. The legal characteristics of party liability in health insurance contracts for illness are examined, including the delineation of obligations, grounds for avoiding or exempting liability, methods of resolving liability-related issues (including alternative approaches), and the consequences

for parties upon exemption from liability or, conversely, upon the imposition of specific liability measures. The need to update regulatory acts in the field of health insurance for illness concerning party liability is identified. Arguments are presented for establishing in Ukrainian legislation the procedure and framework for holding a party accountable for improper fulfillment of contractual obligations in health insurance agreements, considering the martial law in Ukraine and the consequences of war. The possibility of simplifying the protection of the policyholder's rights is explored, including the proposal to exempt policyholders from court fees when pursuing claims against insurers for failure to fulfill health insurance contract terms. The distinction between the liability of policyholders and insurers under health insurance contracts for illness is clarified in light of the applicable legislation of Ukraine.

The article emphasizes that the disclosure of the concept, types, and consequences of holding parties liable under health insurance contracts for illness holds significant theoretical and practical importance. This contributes to a clearer understanding and precise definition of mechanisms for protecting parties from intentional or unintentional avoidance of fulfilling the terms and obligations specified in health insurance contracts for illness.

Key words: *health insurance contract for illness, insurer liability, policyholder liability, consequences of liability enforcement, exemption from liability.*

Через дію в Україні воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (із змінами та доповненнями) у зв'язку із вторгнення російської федерації на територію нашої держави, громадяни України, а саме споживачі страхових послуг у сфері страхування здоров'я (страхувальники), зіштовхнулись із проблемами виконання договорів страхування в частині відповідальності страховика за часткове та/або повне невиконання умов договорів страхування здоров'я на випадок хвороби, а також страховики як надавачі послуг зі страхування зіштовхнулись із проблемами застосування відповідальності до недобросовісних страхувальників [1].

Потрібно звернути увагу, що в період дії воєнного стану українське законодавство у сфері страхування здоров'я на випадок хвороби зазнало значних змін у зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про страхування» [2] та Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування» [3].

Наше дослідження набуває актуальності не тільки у зв'язку з необхідністю чіткого розуміння сторонами договору страхування на випадок хвороби своїх прав та обов'язків, у разі невиконання яких настає відповідальність та інші правові наслідки, а й у розрізі євроінтеграційних процесів в Україні, які розпочаті після отримання

Україною статусу кандидата в члени ЄС від Європейської Ради 23 червня 2022 року.

Метою статті є дослідження та розкриття поняття відповідальності страховика та страхувальника як сторін договору страхування здоров'я на випадок хвороби, звільнення від відповідальності, а також альтернативних методів вирішення спорів у разі порушення сторонами договору страхування здоров'я на випадок хвороби взятих на себе зобов'язань.

Відповідно до Закону України «Про страхування» страхування – це правовідносини щодо захисту страхових інтересів фізичних і юридичних осіб (страховий захист) при страхуванні ризиків, пов'язаних з життям, здоров'ям, працездатністю та пенсійним забезпеченням, з володінням, користуванням і розпорядженням майном, з відшкодуванням страхувальником заподіяної ним шкоди особі або її майну, а також шкоди, заподіяної юридичній особі, у разі настання страхових випадків, визначених договором страхування, за рахунок коштів фондів, що формуються шляхом сплати страхувальниками страхових премій (платежів, внесків), доходів від розміщення коштів таких фондів та інших доходів страховика, отриманих згідно із законодавством. Страхування здоров'я на випадок хвороби віднесено законодавцем до 2-го класу страхування.

Взаємовідносини між страховиком та страхувальником регулюються виключно на підставі письмового договору, укладеного сторонами відповідно до вимог, встановлених нормативно-правовими актами

Регулятора (у нашому випадку Національного банку України). Як зазначає Н.В. Міловська у своїй монографії, страховик та страхувальник виступають основними учасниками страхових відносин. Це пояснюється тим, що вони беруть безпосередню участь у виникненні, зміні або припиненні страхових правовідносин [7, с. 211]. Основні вимоги до такого договору зарегламентовано у ст. 89 Закону України «Про страхування». У зазначеній статті передбачено основні умови страхового продукту, а саме: права та обов'язки сторін, відповідальність за невиконання та/або неналежне виконання умов договору, порядок вирішення спорів тощо. Окрім вищезазначеного, у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби, обов'язково вказується розмір страхової суми та/або ліміти відповідальності, права та обов'язки сторін (ч. 2 ст. 89 Закону України «Про страхування»). Тобто у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби визначення відповідальності сторін є істотною та обов'язковою умовою.

У статті 91 Закону України «Про страхування» зарегламентовано невичерпний перелік обов'язків страхувальника, за невиконання яких настає відповідальність. Основним обов'язком страхувальника, як зазначає Н.В. Міловська у своїй науковій праці, є своєчасне внесення страхових платежів [8, с. 116]. Обов'язки страхувальника можуть бути розширені або звужені, і така інформація зазначається та узгоджується між сторонами безпосередньо у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби. Страхувальник у разі несплати визначеного договором страхового платежу/платежів (внесків, премій) зобов'язаний сплатити страховику штраф в розмірі, встановленому договором або законом. Додатково страхувальник несе відповідальність та може не отримати страхову виплату у разі:

- навмисних дій страхувальника або особи, на користь якої укладено договір, якщо вони були спрямовані на настання страхового випадку, крім дій, пов'язаних із виконанням ними громадянського чи службового обов'язку, вчинених у стані необхідної оборони (без перевищення її меж), або щодо захисту життя та здоров'я;
- вчинення страхувальником або особою, на користь якої укладено договір

страхування, умисного кримінального правопорушення, що призвело до страхового випадку;

- подання страхувальником завідомо неправдивих відомостей про факт настання страхового випадку;

- несвоєчасного повідомлення страхувальником без поважних на те причин про настання страхового випадку або створення страховикові перешкод у визначенні обставин, характеру та розміру збитків [6].

У статті 92 Закону України «Про страхування» зарегламентовано невичерпний перелік обов'язків страховика, за невиконання яких настає відповідальність. Обов'язки страховика можуть бути розширені або звужені, і така інформація зазначається та узгоджується між сторонами безпосередньо у договорі страхування здоров'я на випадок хвороби. Основним обов'язком страховика є здійснення страхової виплати страхувальнику у разі настання страхового випадку у строк, що встановлений договором.

Як зазначають у своїй науковій праці О.В. Олійник та Г.О. Нагаєва, основний обов'язок страховика – здійснити страхові виплати в разі настання страхового випадку – корелює з основним обов'язком страхувальника – своєчасно вносити страхові платежі [9, с. 82].

У главі 51 Цивільного кодексу України передбачено загальну відповідальність сторін за порушення зобов'язання та зарегламентовано, що порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання) [4]. У разі порушення зобов'язання настають правові наслідки, встановлені договором або законом, зокрема: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата штрафу; відшкодування збитків та моральної шкоди.

Потрібно звернути увагу, що договір страхування здоров'я на випадок хвороби є договором надання послуг, що зумовлено, як зазначає Н.В. Міловська, притаманною йому специфікою предмета й об'єкта, характером зустрічного надання й визначеного статусу страховика – послугонада-

вача [5, с. 44]. З огляду на це зазначений договір підпадає під регламентацію ст. 901 ЦК України, відповідно до якої за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається у процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. У розрізі дослідження цієї статті звертаємо увагу і на ст. 906 ЦК України, а саме: збитки, завдані замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору про надання послуг за плату, підлягають відшкодуванню виконавцем у разі наявності його вини у повному обсязі, якщо інше не встановлено договором. Виконавець, який порушив договір про надання послуг за плату під час здійснення ним підприємницької діяльності, відповідає за це порушення, якщо не доведе, що належне виконання виявилось неможливим внаслідок непереборної сили, якщо інше не встановлено договором або законом. Додатково звертаємо увагу на те, що договір страхування здоров'я на випадок хвороби є договором надання послуг. Так, на думку Н.В. Міловської, предметом договору страхування є надання страхової послуги страховиком страхувальникові щодо захисту його майнових інтересів шляхом здійснення страхової виплати (страхового відшкодування) у разі настання певної події (страхового випадку), пов'язаної із заподіянням шкоди страхувальнику, застрахованій особі (у разі страхування їхнього життя, здоров'я, майна) або третім особам (у разі страхування цивільної відповідальності страхувальника, застрахованої особи) [7, с. 150–151].

Главою 67 ЦК України передбачено, що предметом договору страхування є обов'язкове передбачення відповідальності за заподіяну шкоду особі. У статті 992 ЦК України визначено, що у разі несплати страховиком страхувальникові або іншій особі страхової виплати страховик зобов'язаний сплатити штраф в розмірі, встановленому договором або законом.

Також потрібно зазначити, що, окрім відповідальності сторін за законодавством України, яка також передбачена договором страхування здоров'я на випадок

хвороби, передбачена додаткова відповідальність страховика як юридичної особи та/або його членів/працівників, а саме:

- члени ради страховика та виконавчого органу страховика несуть встановлену законодавством відповідальність за діяльність страховика у межах своїх повноважень (ч. 8 ст. 23 Закону України «Про страхування»);

- голова правління (генеральний директор) страховика несе персональну відповідальність за діяльність страховика (ч. 3 ст. 26 Закону України «Про страхування»);

- керівники страховика несуть відповідальність перед страховиком за збитки, заподіяні страховику їхніми діями (бездіяльністю), згідно із законом. Якщо відповідальність згідно з цією статтею несуть декілька осіб, їхня відповідальність перед страховиком є солідарною (ч. 20 ст. 27 Закону України «Про страхування»);

- підрозділ з управління ризиками несе відповідальність за свою неналежну роботу (ч. 3 ст. 29 Закону України «Про страхування»);

- відповідальний актуарій несе персональну відповідальність за неналежне виконання своїх обов'язків, передбачених Законом та нормативно-правовими актами регулятора, зокрема за неналежне здійснення актуарної функції у страховику та неналежну підготовку актуарного звіту (ч. 7 ст. 31 Закону України «Про страхування»);

- страховик несе повну відповідальність за виконання вимог цього Закону, інших законів України та нормативно-правових актів регулятора при передачі на аутсорсинг будь-яких функцій, окремих завдань або процесів у межах таких функцій (ч. 5 ст. 33 Закону України «Про страхування»);

- страховик несе відповідальність згідно із законодавством за достовірність, актуальність та повноту переліку своїх працівників з реалізації (ч. 3 ст. 76 Закону України «Про страхування»);

- страховик несе відповідальність перед клієнтами за виконання умов договору страхування та/або перестрахування у разі допущення помилок або необережності його працівниками з реалізації (ч. 9 ст. 76 Закону України «Про страхування»);

– страховик несе відповідальність згідно із законодавством за достовірність, актуальність та повноту записів про страхового агента, додаткового страхового агента, субагента у Реєстрі посередників (ч. 5 ст. 81 Закону України «Про страхування»);

– страховик, об'єднання страховиків, а також їх керівники та/або їх посадові та уповноважені ними особи несуть передбачену законодавством адміністративну, кримінальну та цивільно-правову відповідальність за розголошення інформації з обмеженим доступом (ч. 2 ст. 103 Закону України «Про страхування»);

– що стосується перестраховання, то перестраховик, який уклав договір перестраховання, в якому він є перестраховальником як сторона цього договору, несе відповідальність перед перестраховальником у повному обсязі згідно з умовами основного договору перестраховання (ч. 5 ст. 112 Закону України «Про страхування»);

– страховик несе повну відповідальність за діяльність його відокремлених підрозділів. Таку пропозицію зазначають у своїй спільній роботі деякі науковці [10, с. 98].

Виходячи з вищезазначеного, ми бачимо, що відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору чітко передбачена чинним законодавством України, а також що умови, за яких настає відповідальність сторін, передбачаються безпосередньо самим договором страхування здоров'я на випадок хвороби. Сторони, окрім зазначеної вище відповідальності, можуть застосувати додаткові механізми захисту своїх прав, такі як сплата штрафних санкцій за порушення порядку та строків обміну документами, відповідальність за невірно зазначені контактні дані сторони договору, відповідальність за приховування та/або недостовірність інформації, яка має значення для договору тощо.

Звільнення від відповідальності за порушення умов договору страхування здоров'я на випадок хвороби можливе тільки у разі узгодження такого звільнення самими сторонами шляхом проведення переговорів та підписання додаткової угоди. Якщо ж сторони самостійно не можуть дійти згоди, то своєрідним механізмом захисту прав за договором страхування здоров'я на випа-

док хвороби є медіація як альтернативний спосіб вирішення спору. Вона може бути застосована для вирішення конфліктів у договірних відносинах між страхувальником і страховиком шляхом залучення третьої, компетентної та незалежної сторони – медіатора, який буде виступати своєрідним арбітром між сторонами. Наприклад, у міжнародній практиці можна зустріти такий суб'єкт, як Страховий омбудсмен (Омбудсмен зі страхування), який займається захистом прав споживачів у страхуванні – страхувальників. Він допомагає вирішувати спори між страхувальником і страховиком без судового втручання.

Найбільш розповсюдженим механізмом звільнення від відповідальності є звернення до суду з метою обґрунтованого доказування невинуватості тієї чи іншої сторони договору, адже після розгляду справи у суді його рішення є обов'язковим до виконання сторонами. Потрібно зазначити, що у розумінні законодавства України про захист прав споживачів у разі порушення умов договору страхування здоров'я на випадок хвороби зі сторони страховика страхувальник має право звертатись до суду за захистом своїх прав у зв'язку з їх порушенням із звільненням від сплати судового збору (ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів») [11].

Звісно, уникнути відповідальності не вдасться, якщо сторона діяла недобросовісно, умисно тощо. Таке поняття в сучасному розумінні називають «страхове шахрайство». Як зазначає у своїй праці Н.І. Машина, страховим шахрайством називається протиправна поведінка суб'єктів договору страхування, спрямована на одержання страхувальником (або застрахованим) страхового відшкодування шляхом обману або зловживання довірою, або внесення меншого, ніж це необхідно при розрахунку премії за ризик, страхового платежу, а також приховування важливої інформації при укладенні або в період дії договору страхування, а також відмова страховика від виплати страхового відшкодування без належних, що впливають із закону і правил страхування, підстав, внаслідок чого суб'єкти договору страхування мають можливість незаконно, безпідставно і безоплатно обернути його у фінансові вигоди для себе [12, с. 129].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX / *Верховна Рада України. Голос України*. № 37.
2. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України* 023. № 12–13. Ст. 28.
3. Про затвердження Положення про характеристики та класифікаційні ознаки класів страхування, особливості здійснення діяльності зі страхування та укладання договорів за класами страхування : Постанова Національного банку України від 25 грудня 2023 року № 182 / правління Національного банку України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0182500-23#Text>.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV / *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
5. Міловська Н.В. Правова природа договору особистого страхування. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 43–47.
6. Бакун С.С. Правова природа договору добровільного страхування здоров'я на випадок хвороби. *Нове українське право*. 2023 № 4. С. 9–15.
7. Міловська Н.В. Договірні зобов'язання зі страхування у цивільному праві України: проблеми теорії та практики : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 488 с.
8. Міловська Н.В. Права та обов'язки страхувальника в договірних зобов'язаннях зі страхування. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака Національної академії правових наук України. 2014. Вип. 14. 178 с.
9. Олійник О.В., Нагаєва Г.О. Страхування : навчальний посібник. Харків : ХНАУ, 2020. 252 с.
10. Гетманець О.П., Шуміло О.М., Колеснік Т.В. Правове регулювання страхової діяльності : навчальний посібник / за ред. О.П. Гетманець, О.М. Шуміло Київ : Хай-Тек Прес, 2014. 400 с.
11. Про захист прав споживачів : Закон України від 12 травня 1991 року № 1023-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30. Ст. 379.
12. Машина Н.І. Міжнародне страхування : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 504 с.